

VILÉM CHMEJLÁŘ

VZNIK PSYCHOLOGICKÉHO ÚSTAVU V BRNĚ A JEHO VÝZNAM PRO ROZVOJ ČESKOSLOVENSKÉ PSYCHOLOGIE¹

Vznik psychologických experimentálních ústavů úzce souvisí s pronikáním experimentálních metod do psychologie a se vznikem přírodovědecky orientované psychologie různých směrů, která se bojovně střetává se směry orientovanými duchovně.²

Boj o exaktnost metod v psychologii se vede od dob Kantových, který odmítal introspektivní metodu³ v psychologii a domníval se, že psychologie nemůže být nikdy experimentální vědou.⁴ Jeho prognózu vývoj nepotvrdil.

Toto skeptické stanovisko již v r. 1897 odmítl Fr. Krejčí ve studii „Rozhledy po nynějším stavu psychologie“, kde píše: „Dvakrát již vylučovali psychologii z řady samostatných věd, za Kanta a Comta, ale vždy vítězně obstála.“⁵ Dnes není sporu o tom, že experimentace v psychologii byla úspěšným krokem v získání vědeckých psychologických poznatků.

¹ Článek je částečně upravený referát, který byl přednesen na valném shromáždění Československé psychologické společnosti a katedry psychologie filosofické fakulty University J. E. Purkyně, jež se konala v Brně 15. prosince 1966 k 40. výročí založení experimentálního Psychologického ústavu na filosofické fakultě v Brně. Je to příspěvek k dějinám vzniku první psychologické laboratoře u nás na Karlově universitě v Praze a Psychologického ústavu na filosofické fakultě v podnětu univ. profesora dr. Mihajla Rostohara, zpracovaný na základě archivních dokumentů (ze Státního ústředního archivu v Praze, archivu ministerstva školství v Praze, archivu University Karlovy v Praze a archivu University J. E. Purkyně v Brně a její filosofické fakulty i jiných literárních pramenů. Některé archivní dokumenty se nedochovaly v důsledku skartací aj. Autor proto v referátu kladl důraz na zjištění údajů o vzniku ústavu a o jeho vývoji z roztroušených zločkovitě zachovaných pramenů, z nichž některé další jsou navrhovány k nezdůvodněné skartaci. Tím lze si vysvětlit faktografickou koncepci referátu, který se pro nevelký rozsah nezabývá obsírněji badatelskou činností ústavu a kritickým hodnocením této činnosti.

² Vývoj českého psychologického myšlení v 19. a 20. století kriticky zhodnotil Josef Král v knize Česká filosofie (Praha 1937), Václav Přihoda ve studii Československá psychologická tradice (Zprávy Československé psychologické společnosti při Československé akademii věd, roč. I, 1959 č. 1, s.r. 3—13), v níž se snaží o postžení hlavních rysů, které (str. 11) od Komenského dávaly celkový ráz československému bádání o psychologických záhadách, a Robert Konečný v „Doslovu překladatelů“ knihy Richarda Müllera-Freienfelse Psychologie přítomnosť (Praha 1937, str. 177 n.), v němž sleduje vývoj českého psychologického myšlení v období herbatismu, v období přírodovědeckého pozitivismu a v období po Krejčím.

³ Srov. Im. Kant, Anthropologie in pragmatischer Hinsicht 1798, S. W. VII, ed. Hartenstein, str. 433.

⁴ Srov. Im. Kant, Metaphysische Anfangsgründe der Naturwissenschaft, III. Aufl., Lipsko 1800, str. XI.

⁵ Srov. Fr. Krejčí, Rozhledy po nynějším stavu psychologie. Úvahy a zprávy ze třetího mezinárodního sjezdu. Časopis Musea Království českého LXXI, Praha 1897, str. 215—216. Krejčí tu hodnotí význam třetího mezinárodního sjezdu pro psychologii v Mnichově (4. až 7. srpna 1896), jehož se s Čádkou zúčastnil, pro vědeckou práci a vidí jeho význam především ve velké manifestaci pro empirický směr v psychologii a hájí psychologii jako samostatnou vědu nezávislou na metafyzice a duševní jevy jako sui generis oproti hmotným. K experimentální metodě měl Krejčí některé výhrady.

Podnět k experimentaci v psychologii v 19. století byl dán hlavně úspěchem přírodních věd, které se emancipovaly z područí filosofie a romantické vědy a dosáhly velkých úspěchů metodou induktivní i experimentální a staly se v mnohém vzorem i psychologií.

Používání experimentální metody v psychologii dalo podnět k zakládání nových stolic psychologů na univerzitách (dosud byla tam psychologie součástí filosofie) a experimentálních psychologických laboratoří.

První psychologický ústav (zabývající se experimentální psychologií) vznikl na filozofické fakultě v Lipsku z psychologických cvičení,⁶ která v roce 1875 začal konat W. Wundt po svém jmenování (1875) profesorem filosofie na lipské universitě. Wundt studoval medicínu a vědeckou dráhu začal v Heidelbergu jako docent a pak profesor fyziologie.⁷ Proto měl předpoklady pro vydání základů fyziologické psychologie (1874).

V roce 1879 založil v Lipsku Psychologický ústav, který řídil až do roku 1917 (38 let). Byla to první psychologická experimentální laboratoř na světě a byla dlouho považována za vzor.⁸

V této laboratoři pracoval M. Rostohar,⁹ V. Chmelar,¹⁰ Ferd. Kratina,¹¹ členové brněnského psychologického ústavu.¹² V Psychologickém ústavu v Lipsku pracovala řada významných osobností¹³, jako G. S. Hall, J. Mck. Cattell, E. B. Titchener, H. Münsterberg, L. Witmer, zakladatel první psychologické kliniky, E. Kraepelin, O. Külpe aj.

⁶ Srov.: Psychologisches Institut und staatliches Forschungsinstitut für Psychologie bei der Universität Leipzig, vydal bez vrocení Psychologický ústav v Lipsku, str. 1. V roce 1913 byl k Psychologickému ústavu přičleněn zvláštní Výzkumný ústav pro psychologii. Vedoucím obou těchto ústavů po Wundtově odchodu v r. 1917 se stal Felix Krueger. Je to nejstarší pracoviště pro experimentální psychologii. V roce 1920 bylo do ústavu včleněno oddělení pro experimentální pedagogiku. Ústav měl (okolo r. 1920) 33 místností a skoro úplnou sbírku přístrojů pro experimentální psychologii.

⁷ První experimentální Wundtovy práce se zabývají fyziologií smyslů a měly sloužit psychologickému bádání vztahu těla a duše. Wundt (1832—1920) se však neztožňoval s materialistickým názorem. Velmi známým se stalo v této době jeho experimentální zařízení pro zrakové vnímání hloubky (pokus se zavěšenou nití) v r. 1861 (srov. Súčasná psychológia v kapitalistických krajinách, Bratislava 1966, SPN, str. 10, překlad z ruského originálu z r. 1963). V r. 1862 vydává v Lipsku Beiträge zur Theorie der Sinneswahrnehmung. V roce 1874 byl jmenován řádným profesorem (induktivní) filosofie v Curychu. Ale již po roce odchází jako profesor filosofie na universitu v Lipsku.

⁸ Podle R. Müllera-Freienfelse (Psychologie přítomnosti, Praha 1937, str. 35, přel. R. Konečný) musí být Wundt považován za nejreprezentativnější osobnost mezi psychology kolem r. 1900 a jeho ústav za vzorný.

⁹ Rostohar byl ministerstvem kultury a vyučování poslán za dalším vzděláním do Lipska v r. 1911, kde pracoval v Psychologickém ústavu u Wundta. Téhož roku se zúčastnil mezinárodního filozofického kongresu v Boloni jako delegát Filozofické jednoty v Praze. (Srov. Návrh komise profesorského sboru [O. Zich, A. Beer, P. M. Haškovec] filozofické fakulty Masarykovy university v Brně na jmenování Rostohara mimořádným profesorem systematické filosofie [dějin filosofie, logiky a noetiky, popřípadě metafyziky a etiky] na filozofické fakultě Masarykovy university v Brně ze dne 19. října 1921 v archivu ministerstva školství v Praze v obalu Mihajlo Rostohar.) Masarykova universita v Brně byla zřízena zákonem ze dne 28. ledna 1919, č. 50 Sb. z. a n., o čtyřech fakultách: právnické, lékařské, přírodovědecké a filozofické. Fakulta právnická se zřizovala prvním ročníkem, fakulta lékařská prvním a druhým ročníkem počátkem studijního roku 1919/20. Fakulta přírodovědecká a filozofická se zřizovala počátkem studijního roku 1921/22. V seznamu přednášek MU v zimním semestru 1920/21 byl publikován zatímní seznam profesorského sboru filozofické fakulty. Byli to řádní profesové: V. Vondrák, B. Navrátil, St. Souček, Jan Krejčí, Arne Novák, Prokop Mir. Haškovec, Otakar Zich, Fr. Chudoba, Julius Glücklich, Rudolf Urbánek, Ant. Beer, Fr. Novotný a mimoř. prof. Karel Titz. Filozofická fakulta zahájila své přednášky v zimním semestru 1921/22 (1. X. 1921) a Rostohar byl komisí navržen

- za jejího mimořádného profesora systematické filosofie 19. X. 1921. President republiky jej jmenoval 12. III. 1924 (výnos min. školství a národní osvěty ze 17. IV. 1924) mimořádným profesorem.
- 10 V Psychologickém ústavu lipské university, jehož ředitelem byl Felix Krueger, pracoval Vilém Chmelař v letním semestru 1922 a v zimním semestru 1922/23 a provedl experimentální část své práce z oblasti indirektního vidění.
- 11 Ferdinand Kratina v jarních a letních měsících 1931 (asi 1/2 roku) prováděl v ústavu experimentální část své „Studie z tvarové psychologie“ (vydané v Praze 1932), která vznikla z iniciativy ředitele ústavu prof. Fel. Kruegra a je psána v duchu celostní psychologie (Srov. Ferd. Kratina, Studie z tvarové psychologie, Praha 1932, Předmluva).
- 12 Z mimobrněnských psychologů nejdéle pracoval v lipském ústavu J. Doležal (1922 až 1927), který ukončil studium v Lipsku 1927 doktorátem filosofie (srov. V. Chmelař, K šedesátinám prof. dr. Jana Doležala, Československá psychologie VI, 1962, č. 1, str. 110).
- 13 Srov. St. Sargent, Základy psychologie, Praha 1947, přel. J. Souček, str. 368, 372.

Koncem 19. století budují se psychologické laboratoře¹⁴ na četných evropských universitách (v Paříži, Římě, Kodani, Ženevě, Berlíně, Bonnu, Vratislavi, Göttingen, Mnichově, Würzburgu) a na amerických, kde bylo v roce 1894 již 25 laboratoří. V Rakousku konal na universitě ve Štýrském Hradci první experimentální cvičení Alexius Meinong¹⁵ ve studijním roce 1886/87. Založil tam také psychologickou laboratoř, v níž byl přednostou.

Na universitě ve Vídni konal A. Höfler¹⁶ první přednášku o „Nejjednodušších experimentech psychologických a jejich interpretaci s použitím přístrojů“ v letním semestru 1899. Na české Karlově universitě v Praze,¹⁷ jediné české universitě za Rakouska u nás, se až do jmenování M. Rostohara docentem filosofie na Karlově universitě v Praze v r. 1911 nekonaly ani přednášky, ani praktická cvičení z experimentální psychologie,¹⁸ ani nebyla zřízena psychologická laboratoř.

¹⁴ Srov. H. Piéron, Psychologie expérimentale, Paris, 1930, str. 10—12.

A. Höfler, St. Witasek, Hundert psychologische Schulversuche mit Angabe der Apparate, IV. Aufl., Leipzig, 1918, str. III.

E. Delaborre, Les laboratoires de psychologie en Amérique, L'Année Psychologie I. W. Kammel, Pädagogisch-psychologische Laboratorien. Lexikon der Pädagogik, III. B., Freiburg 1914, str. 1084—1091.

¹⁵ Srov. Philosophen-Lexikon. Handwörterbuch der Philosophie nach Personen. Verfasst und herausg. von Werner Ziegenfuss und Gertrud Jung, Berlin 1950, str. 143—144. Minerva, Jahrbuch der gelehrten Welt, Achter Jahrgang, 1898—1899. Strassburg 1899 a jiné ročníky (v nich je Meinong uváděn jako přednosta Psychologické laboratoře ve Štýrském Hradci).

¹⁶ Srov. A. Höfler, St. Witasek, Hundert psychologische Schulversuche ..., cit. dílo, str. VI.

Byla to první přednáška toho druhu vůbec na universitě ve Vídni. Přístroje zapůjčila firma Rohrbeck. V r. 1899 uvádí Witasek, že přístroje v laboratoři ve Štýrském Hradci již během několika let vícekrát vyzkoušel.

¹⁷ Zákonem z 19. února 1920 o poměru obou pražských universit byla vyhlášena Česká universita v Praze za pokračovatelku starobylého učení Karlova jako Univerzita Karlova. Německá universita v Praze přestala existovat v r. 1945 (srov. Stručné dějiny Univerzity Karlovy, Praha 1964, str. 253, 287).

¹⁸ Pedagogiku a psychologii v prvních letech české university v Praze přednášel G. A. Lindner, který byl v r. 1862 jmenován řádným profesorem filosofie a pedagogiky na samostatné české Univerzitě Karlově v Praze po jejím rozdělení na českou a německou universitu (zákon ze dne 28. února 1862). Vedle herbartovce prof. Jos. Durdíka a prof. T. G. Masaryka (který přišel do Prahy r. 1862 z vídeňské university, kde se habilitoval r. 1879 z filosofie — srov. Stručné dějiny UK, cit. dílo, 224) se postupně habilitovali z filosofie na české filosofické fakultě v Praze Fr. Drtina (habilitoval se

1891 a přednášky zahájil 1892), Fr. Čáda (jeho habilitační spis *Noetická záhada* u Herbarta a Stuarta Milla vyšel 1894), Fr. Krejčí a O. Kádner (habilitoval se 1907 z filosofie a pedagogiky).

Fr. Krejčí se habilitoval v r. 1898 na Karlově universitě pro obor filosofie na podkladě psychologického spisu *Zákon asociační* (1897). Přednášky zahájil v letním semestru 1898 Úvodem do psychologie, v němž pokračoval i v zimním semestru 1898/99. V Úvodu kriticky zhodnotil různé psychologické směry. Východisko vědecké psychologické teorie vidí v empirismu. Empirické chápe jako protiklad metafyzického. Krejčí teoreticky zdůvodnil již v tomto období možnost vědecké psychologie jako samostatné vědy.

Prof. E. Babák v posudku (29. V. 1921) na jmenování Rostohara mimořádným profesorem filosofie píše, že Rostohar marně usiloval o zřízení ústavu pro pokusnou psychologii při pražské universitě, ačkoliv podle Babákových informací by ve vídeňském ministerstvu nebyla neochota k tomuto obohacení české university. Dále píše, že na jeho podnět mohl Rostohar pomůcky a přístroje ukládat ve fyziologickém ústavu v Praze a že konečně se domohl malé laboratorní místnosti v budově filosofické fakulty (Srov. archiv min. školství, obal M. Rostohar) v Praze a konečně že je ochoten zapůjčiti mu v Brně ve svém ústavu laboratoř.

Zájem o studium experimentální psychologie projevil Rostohar již za studia na vídeňské universitě, kde studoval v letech 1901—1903 medicínu, pak přírodní vědy a psychologii. Ve Vídni na filosofii působili pozitivista Friedrich Jodl, který pracoval také v Praze, dále A. Höfler, A. Stöhr aj.¹⁹ Poněvadž ve Vídni nebyla psychologická laboratoř, odešel Rostohar do Štýrského Hradce (1903—1905) a tam poslouchal experimentální psychologii a noetiku u A. Meinonga,²⁰ žáka Brentanova; oba byli novorealisté. Meinong rozpracoval teorii předmětů. Rostohar nesouhlasil s jeho teorií evidence předpokladu. Na podnět evolucionisty a monisty H. Spitzera,²¹ profesora ve Štýrském Hradci, ukončil Rostohar universitní studia doktorátem filosofie ve Vídni (23. XI. 1906),²² kde předložil disertaci o hypotéze. Od r. 1907—1908/9 byl mimořádným posluchačem filosofické fakulty české university v Praze a obíral se hlavně studiem filosofie a klasické a zčásti i moderní filologie²³ a experimentální psychologie. Poslouchal Masaryka, Drtina, Čádu i Krejčího.

Významnou úlohu v životní vědecké dráze Rostoharově měli prof. Jodl a Spitzer. Na jejich doporučení obdržel stipendium na studijní cestu do Mnichova, Lipska, Halle a Berlína. Jodl doporučil Masarykovi, aby Rostohara v Praze habilitoval.²⁴ Habilitační komise, v níž byl Čáda, Masaryk a Drtina, jeho žádost za udělení venia docendi z filo-

¹⁹ Srov. *Minerva*, cit. dílo: 11.—15. Jahrg., 1901/1902 až 1905/1906.

^{20, 21} Srov. *Minerva*, cit. dílo: 13. Jahrg., 1903/1904.

Srov. *Philosophen Lexikon*, cit. dílo: str. 143—144, 608.

Srov. *Dějiny filosofie V*, za redakce M. A. Dynnika a kol., český překlad z ruštiny, Praha 1963, str. 462—465. V r. 1904/5 měla universita ve Štýrském Hradci 1882 posluchačů (česká universita v Praze 3294 posluchačů) a 60 řádných profesorů, 26 mimořádných profesorů, 42 soukromých docentů (česká universita v Praze 63 řádných profesorů, 34 mimořádných profesorů, 86 soukromých docentů) (Srov. *Ottův slovník naučný XXVI*, Praha 1907, heslo *Universita*, s. 195.).

²² Dobu dosažení doktorátu filosofie uvádí Rostohar v úředních podáních nejednotně (r. 1905 a r. 1906). V návrhu na jmenování řádným profesorem psychologie na filosofické fakultě v Brně se uvádí 23. listopad 1906 (Srov. archiv ministerstva školství a národní osvěty, Praha, obal Rostohar). V r. 1942 uvádí Rostohar dosažení doktorátu v r. 1905 (tamtéž).

²³ Srov. *Zprávu habilitační komise* (Čáda, Masaryk, Drtina) filosofické fakulty University Karlovy ze dne 27. června 1910.

²⁴ Rostohar si v r. 1909 zažádal za udělení venia docendi z filosofie a předložil nejprve habilitační spis *Úvod do vědeckého myšlení* a pak nový habilitační spis *Theorie hypotetického soudu*. Komise si vyžádala posudky od profesorů A. Meinonga, St. Witskowského a H. Spitzera.

sofie doporučila a Rostoharova docentura byla v r. 1911 schválena ministerstvem. Rostohar ve studijním roce 1911/12 zakládá z vlastních prostředků²⁵ první českou psychologickou laboratoř ve fyziologickém ústavě profesora Fr. Mareše (1912)²⁶ a koná přednášky a praktické kurzy z experimentální psychologie. Od února 1915 do konce dubna 1920 slouží v rakouské a jugoslávské (SHS) armádě. Poněvadž nebyl po válce pro pokrokové smýšlení jmenován profesorem v Lublani,²⁷ přijal v r. 1921 návrh profesorského sboru filosofické fakulty (komise Zich, Beer, Haškovec) na jmenování mimořádným profesorem systematické filosofie na nově zřízené filosofické fakultě v Brně. Odchází do Brna jako docent filosofie po přenesení venla docendi (výnos ze 27. VII. 1923) a asistent fyziologického ústavu prof. Babáka, který ve fyziologickém ústavě vedl rozhovory o otázkách psychologických věd pro posluchače. Psychologii přednášel zpočátku na filosofické fakultě O. Zich. Mimořádným profesorem systematické filosofie byl Rostohar jmenován 17. IV. 1924,²⁸ řádným profesorem psychologie 31. III. 1931. Byla to první profesura psychologie na universitě v Brně.

²⁵ Rostoharovi byla za jeho přístroje vyplacena ve třech splátkách podle výnosu ministerstva školství a národní osvěty z 19. III. 1927 částka 30 tisíc Kč v letech 1927—1929 [pro první splátku není zachován doklad] (Srov. Státní ústřední archiv, Praha, signatura 5 I 9,] ústav psychologický). O zakoupení jeho přístrojů pro psychologický kabinet projevila zájem i filosofická fakulta University Karlovy z podnětu prof. Krejčího. Doporučila je komise, v níž byl Krejčí, Nejedlý a Brauner. Rostohar nabídku nepřijal (srov. dopis děkana B. Němce z 8. XI. 1919, archiv University Karlovy).

²⁶ Rostohar v zimním semestru 1912/13 přednášel v posluchárně fyziologického ústavu profesora Mareše experimentální psychologii (4 hod.) a v letním semestru 1913 konal tamtéž praktický kurs experimentální psychologie (4 hod.). V zimním semestru 1913/14 pokračoval v tomto kursu (4 hod.). V letním semestru 1914 již koná tento kurs pro pokročilé v Krakovské ulici č. 6, tamtéž i v zimním semestru 1914/15 a letním semestru 1915. V zimním semestru 1915/16 odchází na vojnu. Po válce již nekonal na KU přednášky ani cvičení z psychologie. Konal přednášky jen v zimním semestru 1919/20 z logiky, v zimním semestru 1921/22 z etiky a v letním 1922 o teoriích soudu. Na filosofické fakultě v Brně v zimním semestru 1924/25 zahájil přednášky z psychologie již jako mimořádný profesor systematické filosofie v posluchárně fyziologického ústavu prof. Babáka. Zároveň jako ředitel filosofického semináře v témž semestru konal ve filosofickém semináři ve speciálním oddělení pro psychologii praktická cvičení z experimentální psychologie (2 hod.) ve fyziologickém ústavu v Údolní č. 73. Tamtéž konal psychologická cvičení i v letním semestru 1925. V zimním semestru 1925/26 konal ve filosofickém semináři v oddělení pro pokusnou psychologii Cvičení psychologická I (pro začátečníky) a II (pro pokročilé, samostatné práce) (místo podle úmluvy).

Na filosofické fakultě KU v Praze konal v letním semestru 1922 prof. Krejčí s doc. Fr. Šerackým (který první své přednášky zahájil v zimním semestru 1921/22) psychologické praktikum v letním semestru 1922 v psychologickém ústavu na Karlově náměstí 21. (Srov. Seznam přednášek na Universitě Karlově v Praze a na Masarykově universitě v Brně.)

²⁷ Podle sdělení komise (Zich, Beer, Haškovec) universita v Bělehradě (zpráva prof. J. Cvijiće) a universita v Lublani (zpráva F. Kidriče) uznala vědeckou kvalifikaci Rostoharovu pro jmenování profesorem. Na lublaňské universitě nebylo odporu proti navržení Rostohara profesorem. Rostohar roztrpčen však kandidaturu odmítl (srov. archiv min. školství, Praha, obal M. Rostohar, návrh prof. sboru filosofické fakulty v Brně).

²⁸ V návrhu komise (Zich, Beer, Haškovec) z r. 1921 (usnesení sboru 7. XI. 1921) na jmenování mimořádným profesorem systematické filosofie se uvádějí tyto disciplíny: dějiny filosofie, logika a noetika, popřípadě metafysika a etika. O. Zich se stavěl proti tomu, aby Rostohar mohl přednášet sobě nejbližší obor — psychologii (srov. archiv ministerstva školství, obal M. Rostohar, návrh na jmenování mimořádným profesorem systematické filosofie).

Z podnětu Rostoharova (5. května 1925) podala filosofická fakulta v Brně, která schválila jeho návrh jednomyslně (12. VI. 1925), ministerstvu školství a národní osvěty v Praze žádost o svolení, aby se oddělení pro experimentální psychologii při filosofickém semináři, jehož ředitelem po odchodu profesora Otakara Zicha byl Rostohar, s veškerými vědeckými pomůckami osamostatnilo a neslo příští název „Psychologický ústav“.²⁹ Ministerstvo školství a národní osvěty, přihlížejíc k podanému návrhu, svolilo výnosem ze dne 25. června 1925, č. j. 75 574/25-IV, aby se oddělení pro experimentální psychologii při filosofickém semináři osamostatnilo a jmenovalo se „Psychologický ústav“.³⁰

Opis tohoto úředního rozhodnutí byl zaslán Rostoharovi (jako řediteli filosofického semináře) 3. října 1925.³¹ Poněvadž zimní semestr 1925/26 začínal 1. října, byl Psychologický ústav realizován ve studijním roce 1925/26. (Seznam přednášek se tiskne před zahájením studijního roku.) V seznamu přednášek v letním semestru 1925/26, tj. v roce 1926, je uveden již vedle filosofického semináře i Ústav psychologický, v jehož místnostech v r. 1926 Rostohar konal (2 hodiny) psychologická cvičení pro začátečnický a vedl samostatné práce psychologické pro pokročilé (2 hodiny).

Podle Otta Plachty a Fr. Havelky³² neměly ústavy zřízené na filosofické a přírodovědecké fakultě, na vysoké škole zvěrolékařské a na vysokých školách technického rázu zpravidla stanov. Psychologický ústav měl ministerstvem školství a národní osvěty schválené stanovoy (3. V. 1927), domácí řád³³ a pracovní řád odborného oddělení psychologických cvičení pro pokročilé (26. IV. 1929), jež vypracoval Rostohar.

Nový ústav byl umístěn ve vhodných místnostech v III. patře přístavby k bývalé rektorátní budově v Javorové ulici, nyní ul. Arna Nováka. Návrh na tuto přístavbu podal sbor filosofické fakulty 19. ledna 1923.³⁴ V těchto místnostech je ústav dosud. Za války byly inventář ústavu a jeho knihovna uschovány v restauraci na rohu ulice Pekárenské a Leninovy (podle sdělení Zobačova od r. 1941). Poněvadž přední obloukovitá skleněná stěna dvou laboratorních místností byla při bombardování Brna zničena, byla nahrazena cihlovou stěnou.

Od počátku to byl experimentální psychologický ústav. Do ústavu Rostohar přestěhoval svou psychologickou laboratoř z Prahy (náklady byly uhrazeny ze státní subvence) a zakoupil další přístroje od firmy Zimmermann z Lipska a jiných firem. Dal také zhotovit podle vlastních návrhů přístroje v dílně na lékářské a přírodovědecké fakultě. Od 1. ledna 1946³⁵ pracoval ve vlastní ústavní dílně J. Antl, který se zasloužil nejen o zhotovení přístrojů, ale vlastními návrhy také o jejich zdokonalení. Tyto přístroje a pomůcky sloužily a slouží jednak k výcviku v experimentálních metodách, jednak k experimentálním badatelským pracím.

²⁹ Rostohar odůvodňuje návrh takto: „Vědecká výzbroj pro experimentální psychologii pokročila v poslední době již tou měrou, že jeho vědecké pomůcky musí být umístěny ve zvláštních (8) místnostech budovy na Sirotčí ulici. Kromě toho vyžaduje správa tohoto oddělení též zvláštního statutu“ (srov. Státní ústřední archiv, Praha, krabice 5 I, A J ústav psychologický).

³⁰ Tamtéž.

³¹ Srov. archiv University JEP v Brně.

³² Srov. Dr. Otto Placht, Dr. Fr. Havelka, Předpisy pro vysoké školy Republiky československé, Praha 1932, str. 370.

³³ Stanovy byly zaslány ministerstvu školství a národní osvěty 3. XI. 1926. Stanovy mají 15 paragrafů. Účelem ústavu je jednak vzdělávat členy k samostatné vědecké práci v psychologii metodami experimentálně-empirickými, jednak odborně připravovat posluchače k učitelství na středních školách. Posluchači jsou uváděni do psychologického experimentu, seznamují se s psychologickými přístroji, vypracovávají referáty a samostatné práce (srov. Státní ústřední archiv, 5 I₂ J).

³⁴ Srov. archiv University JEP v Brně.

³⁵ Srov. archiv University JEP v Brně. Žádostí o zřízení mechanické dílny z r. 1927 nebylo vyhověno (srov. Státní ústřední archiv 5 I₂ J B₁).

Ústav, jež řídil Rostohar až do odchodu na odpočinek (30. září 1948), patřil před druhou světovou válkou k době vybaveným evropským psychologickým laboratořím. Tak se Rostohar stal předním průkopníkem české experimentální psychologie.

Poněvadž v Brně vznikala teprve po založení university univerzitní knihovna, věnoval ústav zvláštní péči budování speciální psychologické knihovny; ta dosáhla v posledních letech (1966) přes 7000 svazků. Snaha získat pro knihovnu pokud možno veškerou naši vědeckou psychologickou literaturu se zdařila jen částečně.

Psychologický ústav neměl až do druhé světové války systemizované místo asistenta s plnou kvalifikací.³⁶ Měl jen zřizence a stipendijní místa pro knihovníka a pomocné vědecké síly. Později měl vlastního jemného mechanika. V ústavě působili proto nehonorenovaní asistenti (volontéři) R. Konečný a V. Chmelař. V Chmelař ve studijních letech 1932/33 až 1939/40; jako pomocné vědecké síly L. Kolářiková (1932—1935), E. Pejhořský (1936, 1937), Jos. Burjanek (1938, 1939/40).

Jako docenti působili v ústavě od r. 1933 Ferdinand Kratina, Vilém Chmelař (od r. 1939) a od r. 1946 Ludmila Kolářiková, honorovaná asistentka psychologického ústavu. Ústav se stal významným střediskem vědecké a budovatelské práce v oblasti psychologie. Jeho členové podstatně přispěli k rozvoji psychologické teorie i k uplatnění psychologů v praxi.

Z podnětu členů ústavu byl vydáván první český odborný časopis *Psychologie* v r. 1935 až 1950. Redigoval jej Rostohar s redakčním kruhem [Osvald Baráček, Vilém Chmelař, Václav Komárek, Robert Konečný, Ferd. Kratina] a po roce 1948 V. Chmelař. Redakce byla v ústavu. Časopis otiskoval hlavně práce členů ústavu. V ústavu byly pořádány různé semináře a kursy pro učitelky mateřských škol, učitele a profesory, pro poradce v poradnách pro volbu povolání, demonstrace pro posluchače Školy vysokých studií pedagogických aj.

Členové ústavu působili na Pedagogické akademii v Brně, na pedagogické fakultě v Brně a na jejích pobočkách mimobrněnských, na Vysoké škole sociální, na filosofické fakultě v Olomouci, ve Společnosti pro výzkum dítěte a péči o dítě, ve výboru pro pořádání sjezdů pro výzkum dítěte, které od r. 1933 nabýly všeslovanského charakteru (konaly se v Brně v r. 1933 a v Lublani 1937), ve Společnosti pedagogického musea, v univerzitních extenzích, spolupracovali s rozhlasem atd. V ústavě se konala několikrát před válkou diskuse o pojmu struktury, již se účastnili profesori M. Rostohar, V. Helfert, R. Jakobson a V. Chmelař.

Členové ústavu přednesli odborné referáty na různých domácích i zahraničních sjezdech a konferencích.

Vědecké zaměření členů ústavu nebylo usměrňováno nějakým předem připraveným badatelským plánem výzkumu. Pracoviště nemělo vyhraněný vědecký profil a nevycházelo ve vědecké práci z určité jednotné teoretické koncepce. Rostohar se zabýval problematikou obecné psychologie, pedopsychologie a sociální psychologie. Experimentálně zkoumal reprodukci barevných kvalit, synesthesie sluchu a zraku, vývoj vizuálních dětských představ z názoru, vývoj konkrétního pojmu předmětu, vývoj obecných pojmů u dítěte, dětskou obrazivost, vnímání a poznávání písmen v indirektním vidění a různé celostní jevy. Zdůrazňoval význam introspekce a experimentu v psychologii.

Od roku 1925 Rostohar vědecky pracoval téměř výhradně v oboru psychologie. Jeho publikační činnost u nás spadá do období předmarxistické psychologie. Tím je podmíněna i jeho základní teoretická koncepce jeho psychologie.³⁷ Usiluje o psychologii čistě empirickou, založenou na čistě zkušenosti, zbavené metafyzických spekulací, jako

³⁶ Rostoharově žádosti [z 10. října 1927 a z 29. ledna 1930] o povolení systemizovaného místa asistenta při psychologickém ústavu nebylo ministerstvem vyhověno (srov. Státní ústřední archiv, 5 I, 2) a seznamy přednášek filosofické fakulty v Brně).

³⁷ 26. září 1928 Fr. Mareš, kterému Rostohar zaslal svou knihu *Studie z vývojové psychologie* [díl I, Brno 1928], charakterizuje Rostoharovo stanovisko v dopise takto: „Dílo toto mne zajímá tím více, že znamená úplný rozchod s mechanistickou psychologií a že, třebaš i nemohlo se úplně orientovat podle biologie hledící jen k tělesnosti, ježto duševní stránka života má své zvláštnosti, přece jen s ní má společné dynamické hledisko: tvoření struktur.“

jsou existence duše aj., statického postoje k psychickým jevům a převádění psychických jevů na elementy. Při výkladu psychologických jevů vychází ze dvou principů: 1. z celistvosti psychických jevů a 2. ze strukturnosti psychických jevů. Základem jeho psychologické teorie je jeho vlastní pojetí psychické struktury a uplatňování zákona vývoje v psychologii. Idealistické pojetí celostní a tvarové psychologie odmítá. Rostohar se neprojevoval jako vyhraněný stoupenec určitého filosofického směru. Od studentských let se hlásil k pokrokovým směrům a vstoupil po r. 1948 do marxistických řad. Rostoharovo teoretickou koncepcí psychologie odmítl Fr. Krejčí.³⁸ Doc. dr. R. Konečný byl prvním asistentem volentérem v psychologickém ústavu. Zabýval se v době působení v ústavu problémy snů u J. Zeyera, problémy citů, fantasmat u dětí aj.

Vilém Chmelar navázal styk s psychologickým ústavem hned po jeho umístění v dnešních místnostech v r. 1926. Vypomáhal prof. Rostoharovi v psychologických cvičeních nejprve jako volentér a pak jako nehonorovaný asistent až do uzavření vysokých škol. Habilitoval se před vědkou pro psychologii. Experimentálně se v tomto období zabýval problematikou psychické struktury zmrzačeného dítěte, problémy optického vnímání, písma, kreseb, senzomotorické reakce, pozornosti, představ, dále poznáváním předmětů aj. a konstrukcí různých zkoušek pro poradny pro volbu povolání a jejich budování v dnešním Jihomoravském a Severomoravském kraji.

Docent Ferdinand Kratina (1885—1944), který se habilitoval pro psychologii na filosofické fakultě v r. 1933, experimentálně zkoumal eidetickou vlohu u mládeže (studie vyšla v r. 1930) a v psychologickém ústavu lipské university utváření barevných tvarů za zeslabených pudových podmínek.

Jeho Úvod do celostní a tvarové psychologie (1932) svědčí o důkladné znalosti problémů celostní a tvarové psychologie, jejímž byl stoupenec. Za války vydal knižně Typ a typologii (1942) a Osobnost (1944). Osvození republiky se nedožil. Podlehl srdečnímu záchvatu 14. prosince 1944. Posmrtně byla v r. 1947 vydána jeho Psychologie (1947). První část je věnována teoretickým základům psychologie, druhá obsahuje nejdůležitější poznatky obecné psychologie, typologie a psychologie dětství a mládí a některé poznatky z psychologie práce. Psal o Freudovi, psychoanalýze aj. Byl vynikajícím odborníkem. Budování psychologického ústavu se nezúčastňoval. Byl členem redakčního kruhu časopisu Psychologie.

Docentka Ludmila Kolářiková se habilitovala pro psychologii v roce 1946, byla před válkou v ústavu pomocnou vědeckou silou a po válce honorovanou asistentkou. Experimentálně zkoumala prostorové a časové relační soudy a pojmy u dětí, vývoj zrakové představy z názoru u dívek ve školním věku, prováděla psychologický výzkum inteligence nastávajících primánů aj.

V roce 1936 a 1937 byl pomocnou vědeckou silou v ústavu dr. E. Pejhovský, který se zabýval problematikou psychologie dospívající mládeže a zažíváním světa u dospívající mládeže a v letech 1938—1939/40 dr. Jos. Burjanek, který v ústavu experimentálně zkoumal délky pauz na utváření melodie.

Po válce pracovali v ústavu Hudeček, Jiří Sedlák, krátce jiný Jiří Sedlák a řada pomocných sil. V ústavu prováděli experimentální práce také nečlenové ústavu.

Členové ústavu publikovali několik set studií, referátů a zpráv. Významní zahraniční badatelé ocenili jak badatelskou činnost pracovníků ústavu, tak jeho experimentální vybavení.

Ve vymezeném čase (30 minut) jsem se nemohl zabývat kritickým rozбором teoretických koncepcí členů ústavu. Nenačrtl jsem ani obrysově veškerou činnost členů ústavu. Ti se věnovali nejen výuce a vědeckému bádání, ale spolupracovali velmi podnětně a budovatelsky na různých úsecích praxe. Má-li psychologická věda plnit své poslání, nemůže se spojení s praxí vyhnout a musí napomáhat řešení psychologických problémů v celé společenské praxi. Jeť psychologie věda, která může přinášet velmi cenné poznatky praxi. V současné době nastává příznivá doba pro rozvoj psychologie u nás. Tento rozvoj podporuje ÚV KSC, ČSAV a ministerstva. Je třeba proto urychleně vychovat nejen nové tvůrčí vědecké pracovníky, ale i dobré odborné pracovníky pro praxi.

³⁸ Fr. Krejčí, Česká mysl XXIV, Praha 1928, s. 535—549.

Domnívám se, že experimentální psychologický ústav v Brně umožnil a umožňuje četným psychologům seznámit se s experimentálními metodami bádání v psychologii a diagnostickými metodami potřebnými v praxi. V této dobré tradici ústav pokračuje. Členové ústavu v etapě přechodu naší společnosti k socialismu připravili vhodné podmínky pro vědeckou i pedagogickou práci v oblasti psychologie pro další etapu (o níž pojedná J. Šabata) po roce 1948. V ní vedl ústav V. Chmelař a po jeho odchodu na odpočinek v r. 1963 je jeho vedoucím J. Šabata.

Opis originálu

STANOVY

„Psychologického ústavu“ při filosofické fakultě Masarykovy university
v Brně

§ 1

Účelem Psychologického ústavu jest jednak vzdělávatí své členy k samostatné vědecké práci v psychologii metodami experimentálně-empirickými, jednak však odborně připravovatí posluchače filosofické fakulty k učitelství na středních školách.

§ 2

Ústav má dvě oddělení: 1. oddělení všeobecné pro začátečníky,
2. oddělení odborné pro pokročilé.

§ 3

Činnost oddělení všeobecného zahrnuje v sobě:

- a) cvičení psychologická: metodické uvedení do psychologického experimentu, zejména důkladné obeznámení se posluchačů s přístroji psychologickými,
- b) referáty a posudky posluchačů o současných spisech psychologických.

§ 4

Činnost oddělení odborného zahrnuje v sobě:

- a) obeznámení posluchačů s jednotlivými problémy současné psychologie,
- b) samostatné práce z psychologie,
- c) kritický rozbor prací samostatných ve společných rozpravách se členy ústavu.

§ 5

Psychologická cvičení konají se v každém oddělení 2 hodiny týdně; v oddělení odborném je mimo dvouhodinových cvičení týdně vyhrazen pro samostatné práce větší počet hodin podle potřeby.

§ 6

Veškerou činnost ústavní řídí za součinnosti asistentů popřípadě ústavních vědeckých pomocných sil přednosta ústavu, ustanovený k tomu profesorským sborem.

§ 7

Členové psychologického ústavu jsou řádní a mimořádní.

§ 8

Členy řádnými mohou být jen posluchači řádní filosofické fakulty, kteří již po dva semestry navštěvovali cvičení psychologická, z nichž prokázali prospěch velmi dobrý. Povinností řádného člena jest během nejbližších dvou semestrů podati písemnou samostatnou práci z psychologie. V jednotlivých případech může členství potrvati i po skončení universitních studií, svolí-li k tomu přednosta ústavu.

§ 9

Mimořádným členem se může podle uznání přednosta ústavu státi:

a) každý zapsaný posluchač Masarykovy university,

b) každý zájemce o psychologii, jenž projevil úmysl v ústavě vědecky pracovat.

Povinností mimořádných členů jest pravidelně zúčastňovati se cvičení psychologických a jiné vědecké činnosti ve všeobecném oddělení.

§ 10

Každý člen psychologického ústavu je zavázán plnit své povinnosti a přísně dodržovat domácí řád ústavní.

§ 11

Potřebám ústavu slouží jako vědecké pomůcky:

a) vědecké přístroje,

b) jiné vědecké pomůcky,

c) odborná ústavní knihovna.

Členové ústavu mohou používatí těchto prostředků podle předpisů domácího řádu.

§ 12

Za nejlepší práce z psychologie budou podle rozhodnutí přednosta ústavu uděleny členům v každém bčhu odměny v mezích k tomu povolené dotace.

§ 13

Členy, kteří neplní své povinnosti, hrubě nebo často porušovali domácí řád, může přednosta ústavu vyloučiti.

§ 14

Veškeré vědecké pomůcky ústavu spravuje přednosta ústavu, případně za jeho dozoru asistent nebo vědecká pomocná síla, požívající za to odměny k tomu povolené ministerstvem školství a národní osvěty.

§ 15

Na konci školního roku podává přednosta ústavu ministerstvu školství a národní osvěty zprávu o činnosti ústavu psychologického v uplynulém roce.

Kulaté razítko

Psychologický ústav
Masarykovy university

Za:

Dr. M. Rostohar

V Brně dne 20. října 1926.

Opis originálu

DOMÁČÍ ŘÁD PSYCHOLOGICKÉHO ÚSTAVU

1. Pracovny ústavu jsou přístupny pouze členům ústavu, a to denně od 8—8 hod. mimo neděle a svátky, kde mohou členové podle pokynů přednosta nebo jeho zástupce používatí vědeckých pomůcek ústavu. V ústavě je nutno zachovatí naprostý klid a pořádek, zejména je zakázáno v místnostech ústavních kouřiti.
2. Vědecké pomůcky odnáseti z místností ústavních není vůbec dovoleno.
3. Každý člen složí při přijetí 50 Kč zálohy na případné ztráty, za niž ručí všichni členové stejným dílem. Záloha se vrátí jakmile přestane členství ústavu.

4. Každý člen ústavu může podle pracovních míst obdržeti za poplatek klíč od vchodu do ústavu, který se vrátí, přestane-li býti členem ústavu.
5. Nikdo z členů nesmí nikoho pouštěti do ústavních místností. Kdo zvoní, může býti vpuštěn toliko zřízencem.
6. Nečlenové mohou používat vědeckých pomůcek ústavních pouze s dovolením přednosty ústavu od případu k případu.
7. Pokynů asistentů jest každému přísně dbáti. Zvláště mějž každý za povinnost vědeckých pomůcek šetřiti, za každé poškození těchto jest člen plně zodpovězen a povinen zaplatiti příslušnou náhradu.
8. Zřízenec má právo při odchodu prohlédnout ruční tašky.
9. Kdo by proti tomu jednal, bude zbaven členství ústavu.

V Brně dne 1. října 1926.

Kulaté razítko

Psychologický ústav Masarykovy university

Prof. dr. M. Rostohar

